

نگاهی به اقتصاد

سردبیر

اهتمام بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در سیاستگذاری اقتصادی مبنی بر اولویت مهار تورم و حرکت به سمت ثبات فضای اقتصاد کلان، دستاوردهای متعددی برای اقتصاد ایران به همراه داشته و زمینه خروج از دوره رکودی را در سال ۱۳۹۳ فراهم ساخت. نرخ رشد اقتصادی پس از هشت فصل رکود متوالی، در نه ماهه نخست سال ۱۳۹۳ مثبت شد و در فصول اول، دوم و سوم سال به ترتیب به ۴/۰، ۳/۹ و ۲/۸ درصد رسید. نرخ رشد سرمایه‌گذاری از ۱۱/۳- درصد در نه ماهه سال ۱۳۹۲ به ۱۳/۸ درصد در دوره مشابه سال ۱۳۹۳ تغییر یافت و نرخ تورم از ۳۹/۲ درصد در آذرماه ۱۳۹۲ به ۱۷/۲ درصد در آذرماه سال ۱۳۹۳ کاهش یافت. همچنین، در سه ماهه سوم سال ۱۳۹۳ در مقایسه با دوره مشابه سال ۱۳۹۲ تعداد ۵۴۲ هزار نفر به موجودی اشتغال کشور اضافه شد.

در این دوره، بهبود ترکیب نقدینگی به نفع رشد ضریب فزاینده نقدینگی و تمرکز سیاست‌های اعتباری و هدایت منابع بانکی به سمت سرمایه در گردش بنگاه‌های تولیدی، موجب تقویت تأمین مالی بخش واقعی و تسهیل فرآیند خروج اقتصاد از رکود شد. این در شرایطی است که همزمان، فاز دوم طرح هدفمندسازی یارانه‌ها نیز در نیمه نخست سال ۱۳۹۳ اجرا شد. با این وجود، رعایت انضباط مالی توسط دولت با همراهی سیاست‌های اصولی و انضباط پولی بانک مرکزی، به کنترل آثار تورمی اجرای طرح انجامید. افزون بر این، انحراف معیار نرخ ارز بازار آزاد نیز کاهش یافت و نوسانات این بازار به شدت محدود شد. ثبات به دست آمده، با پیش‌بینی‌پذیر نمودن جریان آتی درآمدی و هزینه‌ای بنگاه‌های اقتصادی، راهبرد مناسبی برای بهبود انگیزه‌های تولیدی و تداوم سرمایه‌گذاری‌ها به منظور تسهیل خروج اقتصاد از رکود ارزیابی می‌شود.

۱. تحولات بخش واقعی

تولید ناخالص داخلی کشور پس از هشت فصل متوالی انقباض و رشد منفی، در سال ۱۳۹۳ تغییر جهت داد و در فصول اول، دوم و سوم به ترتیب از رشدهای مثبت ۴/۰، ۳/۹ و ۲/۸ درصدی برخوردار شد و به این ترتیب اقتصاد کشور در مسیر خروج از رکود قرار گرفت.

بر اساس آمار مقدماتی حساب‌های ملی در نه ماهه سال ۱۳۹۳، تولید ناخالص داخلی (به قیمت پایه سال ۱۳۸۳) با ۳/۶ درصد رشد به رقم ۱۵۱۸/۹ هزار میلیارد ریال رسید. در این دوره، گروه کشاورزی ۳/۵ درصد، گروه نفت ۸/۱ درصد، گروه صنایع و معادن به میزان ۶/۲ درصد و گروه خدمات ۲/۳ درصد رشد داشتند. این در حالی است که در دوره مشابه سال پیش از آن، به استثنای بخش کشاورزی، گروه‌های دیگر، رشد منفی داشتند. ترکیب رشد تولید ناخالص داخلی بر حسب اقلام هزینه نهایی نیز قابل توجه است. مصرف بخش خصوصی و دولتی در نه ماهه سال ۱۳۹۳ به ترتیب ۴/۳ و ۲/۳ درصد رشد داشتند و رقم تشکیل سرمایه ثابت ناخالص عملکرد چشمگیری داشت و از رشد ۱۳/۸ درصدی برخوردار شد. عملکرد این متغیر در دوره مشابه سال ۱۳۹۲، ۱۱/۳- درصد بود. این تحول با توجه به اتکای رشد اقتصاد کشور به رشد موجودی سرمایه که با سازوکار تشکیل سرمایه در ماشین‌آلات و ساختمان محقق می‌شود، حاکی از انتظارات مثبت سرمایه‌گذاران به تحولات آتی اقتصاد کشور و حرکت به سمت ثبات اقتصاد کلان است. گفتنی است که بخش قابل توجهی از بهبود نرخ تشکیل سرمایه معلول افزایش قابل توجه تخصیص هزینه‌های عمرانی در قالب بودجه دولت بوده است.

بر اساس گزارش مرکز آمار ایران، نرخ بیکاری در سه ماهه سوم سال ۱۳۹۳ با ۰/۲ واحد درصد افزایش نسبت به مدت مشابه سال پیش از آن به ۱۰/۵ درصد رسید و تعداد شاغلان در مقایسه با فصل تابستان تحت تأثیر کاهش اشتغال بخش کشاورزی ۹۰ هزار نفر کاهش یافت؛ اما در مقایسه با فصل مشابه سال ۱۳۹۲، تعداد ۵۴۲ هزار نفر افزایش نشان می‌دهد. این افزایش ناشی از افزایش اشتغال در بخش خدمات به تعداد ۴۴۰ هزار نفر و بخش صنعت به میزان ۱۶۴ هزار نفر است. در این فصل، نرخ بالای بیکاری جوانان

۱۵ تا ۲۹ سال (به میزان ۲۱/۸ درصد) همچنان از چالش‌های اساسی اقتصاد کشور به شمار می‌رود و مستلزم رشد سرمایه‌گذاری، تسهیل دسترسی به تأمین مالی و بهبود فضای کسب و کار و تداوم آن در فصول آتی است.

۲. تحولات بخش مالی

پایداری بودجه‌ای یکی از اجزای کلیدی سیاست حفظ ثبات اقتصاد کلان است و سیاست‌های مالی نقش اساسی در توسعه اقتصادی کشور ایفا می‌نماید. این سیاست‌ها به‌طور مستقیم سطح تقاضای کل را تحت تأثیر قرار داده و همراه با سیاست‌های پولی و ارزی بر تراز پرداخت‌ها، سطح بدهی‌ها، نرخ تورم و رشد اقتصاد اثر می‌گذارد. سیاست‌هایی که با مخارج عمومی، مالیات و استقراض همراه است، بر رفتار بنگاه‌ها و مصرف‌کننده نیز اثر دارد. افزون بر این، توزیع درآمد و ثروت را تحت تأثیر قرار می‌دهد. به‌طور کلی، تعادل‌های اقتصاد کلان در هر دو بُعد داخلی و خارجی تحت تأثیر تعادل مالی و عملیات دولت و نحوه تأمین مالی عملیات یادشده است. بنابراین اندازه دولت، ترکیب مخارج و درآمدها، کسری بودجه و نحوه تأمین کسری بودجه از مؤلفه‌های اساسی تعیین‌کننده روند متغیرهای کلان اقتصادی کشور است. این موضوع در شرایط وابستگی بودجه دولت به درآمدهای نفتی که برونزاست، پررنگ‌تر می‌شود. تأکید مقام معظم رهبری در سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی به صرفه‌جویی در هزینه‌های عمومی کشور و اصلاح نظام درآمدهای دولت با افزایش سهم درآمدهای مالیاتی، از این منظر قابل توجه است.

تفکیک منابع بودجه عمومی دولت برحسب اقلام ناشی از نفت و غیر نفت نشان می‌دهد که در نه ماهه سال ۱۳۹۳، سهم منابع ناشی از نفت از کل منابع بودجه عمومی به ۴۰/۴ درصد رسید که در مقایسه با دوره مشابه سال پیش از آن (۴۱/۸ درصد) کاهش نشان می‌دهد. در این دوره، مجموع درآمدهای مالیاتی دولت ۵۲/۰ درصد رشد داشت و عملکرد آن برابر ۹۰/۱ درصد رقم مصوب نه ماهه بود. ۵۵/۸ درصد از کل درآمدهای مالیاتی از محل مالیات‌های مستقیم و ۴۴/۲ درصد از محل مالیات‌های غیرمستقیم تأمین شد. درآمد حاصل از مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم نیز نسبت به دوره مشابه سال ۱۳۹۲ از ۴۰/۳ و ۶۹/۹ درصد افزایش برخوردار بود که با توجه به نرخ تورم ۱۷/۲

درصدی دوازده ماهه منتهی به آذرماه ۱۳۹۳، عملکردی قابل توجه ارزیابی می‌شود. رویکرد پیش‌گفته، اگر چه گام مثبتی برای اصلاح ساختار بودجه عمومی کشور تلقی می‌شود، اما ترکیب درآمدهای دولت همچنان نیاز به اصلاحات اساسی داشته و نیازمند استمرار این حرکت است.

در دوره مورد گزارش، پرداخت‌های هزینه‌ای (جاری) دولت با ۲۶/۷ درصد رشد، ۹۰/۴ درصد تحقق یافت. همچنین، تملک دارایی‌های سرمایه‌ای نسبت به دوره مشابه سال پیش، رشد چشمگیر ۱۶۲/۲ درصدی داشت. از مجموع تملک دارایی‌های سرمایه‌ای ۸۱/۴ درصد به صورت ملی و ۱۸/۶ درصد به صورت استانی تخصیص یافت که در مقایسه با دوره مشابه سال ۱۳۹۲، سهم عملکرد استانی افزایش یافته است.

۳. تحولات متغیرهای پولی و اعتباری و تورم

سیاستگذار پولی به منظور کنترل تورم و کاهش نوسانات بازار دارایی‌ها، رویکرد ارتقای انضباط پولی را پیگیری نموده است. به منظور هدایت منابع بانک‌ها به سمت فعالیت‌های تولیدی و ارتقای اثربخشی تسهیلات بانکی، تقویت توان تسهیلات‌دهی بانک‌ها، اولویت تأمین مالی سرمایه در گردش بنگاه‌های تولیدی و تنوع بخشی به منابع تأمین مالی اقتصاد در صدر سیاستگذاری‌های اعتباری قرار گرفت. این جهت‌گیری، علاوه بر صیانت از دستاوردهای کنترل نرخ تورم و بهبود ترکیب نقدینگی، سبب شد که بخش عمده‌ای از منابع اعتباری بانک‌ها به تأمین سرمایه در گردش بنگاه‌های تولیدی اختصاص یافته و به هموارسازی مسیر خروج از رکود اقتصادی مساعدت نماید.

بررسی عملکرد بانک‌ها در حوزه اعتباری نشان می‌دهد که تسهیلات پرداختی به بخش‌های اقتصادی در نه ماهه سال ۱۳۹۳ برابر ۲۳۸۱/۷ هزار میلیارد ریال بوده که در مقایسه با دوره مشابه سال ۱۳۹۲ (مبلغ ۱۶۹۹/۶ هزار میلیارد ریال) ۴۰/۱ درصد افزایش نشان می‌دهد. بیشترین سهم از تسهیلات پرداختی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری در این دوره به بخش‌های «بازرگانی، صادرات، خدمات و متفرقه» (۴۹/۶ درصد)، «صنعت و معدن» (۳۱ درصد)، «مسکن و ساختمان» (۱۲/۲ درصد) و «کشاورزی» (۷/۲ درصد) مربوط بوده است. در این دوره، سهم تسهیلات پرداختی در قالب سرمایه در

گردش ۶۰ درصد کل تسهیلات پرداختی شبکه بانکی است. عملکرد یادشده در بخش صنعت و معدن چشمگیر و به میزان ۸۰/۱ درصد بود که بیانگر افزایش قابل ملاحظه اختصاص تسهیلات به سرمایه در گردش بنگاه‌ها و واحدهای صنعتی و معدنی با هدف بهره‌برداری از ظرفیت‌های خالی اقتصاد و تسریع در خروج از رکود اقتصادی است.

در پایان آذرماه ۱۳۹۳، حجم نقدینگی به ۶۸۳۶/۶ هزار میلیارد ریال رسید که در مقایسه با پایان سال ۱۳۹۲ به میزان ۱۴/۹ درصد رشد نشان می‌دهد. همچنین، در این دوره، ضریب فزاینده نقدینگی و پایه پولی به ترتیب از رشدی برابر ۱۵/۱ و ۰/۲- درصد برخوردار بوده‌است. این عملکرد نشان‌دهنده بهبود نسبی در ترکیب رشد نقدینگی و نقش بیشتر ضریب فزاینده در رشد نقدینگی است.

در این دوره، تحت تأثیر رویکرد و تحولات یادشده، شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی در دوازده ماهه منتهی به آذرماه سال ۱۳۹۳ نسبت به دوره مشابه سال پیش از آن، ۱۷/۲ درصد تغییر کرد. این نرخ در دوره مشابه سال ۱۳۹۲ به میزان ۳۹/۳ درصد بود و نرخ تورم نقطه به نقطه نیز در مسیر کاهشی خود از ۲۹/۶ درصد در آذرماه ۱۳۹۲ به ۱۶/۷ درصد در آذرماه ۱۳۹۳ محدود شد. تغییرات شاخص بهای تولیدکننده نیز در این دوره روند کاهشی داشت؛ به طوری که رشد آن در دوازده ماهه منتهی به آذرماه سال ۱۳۹۳، ۱۶/۶ درصد و در دوره مشابه سال پیش از آن به میزان ۴۲/۵ درصد بوده است. شاخص بهای تولیدکننده، شاخصی پیش‌نگر برای شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی به شمار می‌رود.

۴. تحولات بخش خارجی اقتصاد

تعاملات اقتصاد ایران با دنیای خارج و نحوه تعیین نرخ ارز از مقولات مهم اقتصاد کلان به شمار می‌رود. امروزه خروج از بن‌بست اقتصاد تک محصولی و تنوع‌بخشی به مبانی تولید و ساختارهای صادراتی کشور، یکی از ضرورت‌های اقتصاد ایران برای دستیابی به رشدهای بالا و پایدار و دستیابی به اهداف اقتصاد مقاومتی است.

تشدید تحریم‌های ظالمانه اقتصادی غرب علیه کشور با تمرکز بر صادرات نفت و گاز و محصولات پتروشیمی و نیز مبادلات مالی، محدودیت‌هایی را برای واردات و صادرات کشور ایجاد کرده است. با این وجود، با روی کار آمدن دولت تدبیر و امید و بهبود نسبی روابط خارجی کشور، در نه ماهه سال ۱۳۹۳ میزان صادرات و واردات افزایش یافت؛ به طوری که مازاد حساب جاری در نه ماهه سال ۱۳۹۳ بیش از ۱۹/۹ میلیارد دلار بوده است. در این دوره، ارزش صادرات غیرنفتی (فوب) ۹/۵ درصد و ارزش واردات کالا (فوب) نیز به میزان ۹ درصد در مقایسه با دوره مشابه سال پیش از آن افزایش داشت. در نه ماهه سال ۱۳۹۳، رابطه مبادله گمرکی کشور^۱ به رقم ۰/۳۵ رسید که در مقایسه با مدت مشابه سال ۱۳۹۲، حدود ۳۱/۲ درصد افزایش نشان می‌دهد. کاهش سهم گروه کلوخه‌های کانی و فلزی تحت تأثیر وضع عوارض صادراتی بر برخی از کالاهای یادشده، از دلایل بهبود رابطه مبادله است.

در نه ماهه سال ۱۳۹۳، کسری حساب خدمات در مقایسه با دوره مشابه سال پیش از آن کاهش یافت که تحت تأثیر رشد بالاتر صادرات خدمات (۳۴/۷ درصد) نسبت به واردات خدمات (۱۲/۴ درصد) بوده است. همچنین، در این دوره، معادل دلاری دارایی‌های خارجی تحت مدیریت بانک مرکزی (شامل مانده صندوق توسعه ملی و حساب ذخیره ارزی) در نتیجه دریافت‌ها و پرداخت‌های ارزی به میزان ۷/۶ میلیارد دلار افزایش نشان می‌دهد. البته، حساب مالی و سرمایه اقتصاد ایران همچنان در معرض تنگناهای دسترسی به منابع مالی بین‌المللی و محدودیت در جابه‌جایی دارایی‌ها قرار دارد.

به طور کلی، تداوم همسویی و همراهی دولت و دستگاه‌های سیاستگذار در سطح اقتصاد کلان برای پیگیری هدف کاهش نرخ تورم و قرار گرفتن در مسیر رونق غیرتورمی، ایجاد فضای مساعد سرمایه‌گذاری، افزایش بهره‌وری و بهبود مناسبات بین‌المللی نقش تعیین‌کننده‌ای در مسیر رشد پایدار اقتصاد کشور و افزایش رفاه عمومی خواهد داشت.

۱. رابطه مبادله گمرکی براساس نسبت قیمت واحد کالاهای صادراتی به قیمت واحد کالاهای وارداتی محاسبه شده است.